

Egy polgár vallomásai

És ekkor kezdődött. Illetve már a megtelt vonaton kezdődött, de csak ekkor kezdett tudatosodni bennem.

A nagyobb vendéglők rettenetesen tömve voltak ünnepi sokadalommal. Addig bolyongtam, amíg egy rendkívül történelmi utcából egy rendkívül történelmi zsákutcába vagy udvarba jutottam, és ebben az udvarban terített asztalok álltak, trattoria volt itt. Leültem egy sok százados fal mellé, levettem a kabátomat, mint a többiek, és a vendéglős csinos lánya kitűnő pasta asciutát és egyéb olasz ennivalókat hozott nekem.

És mégsem éreztem jól magam. Hirtelen kellemetlen gyermekkori emlékek jutottak eszembe. A gyermekek érzéke társadalmi jelenségek iránt sokkal fejlettebb – legalább is magam után ítélve –, mint ahogy a felnőttek gondolják, sőt talán még élesebb, mint a felnőtteké, mert ösztönös és nem ismer semmi cenzúrát. Mindenki tudja, hogy a játszótéren az édes kicsikék előbb meg szokták egymást kérdezni: Mi a papád? – és csak ha megfelelő választ nyertek, kezdenek el barátkozni. A gyermek nem tud megbocsátani osztálykülönbségeket. A legtöbb kutya sem. És visszaemlékeztem, hogy gyermekkoromban, mikor szüleimmel külföldön jártam, néha megtörtént, hogy apámat egyébként szokatlan takarékosági hajlam szállta meg és olyan alsóbbrendű vendéglőbe vitt bennünket (azon az alapon, hogy úgysem látnak ismerősök), amilyenbe Pesten nem tette volna be a lábát. Ilyenkor, mint gyermek, nagyon szenvedtem. Megalázottnak és kitaszítottnak éreztem magam, és egyben rendkívül sajnáltam szüleimet, mert feltételeztem, hogy ők még jobban gyötrődnek.

És itt Veronában, amint szétnéztem a történelmi udvarban, és konstaltam, hogy étkező társaim nagyobbára házmesterek lehetnek, és arról az úrról, aki az én asztalomhoz ült le, néhány szónyi beszélgetés után kiderült, hogy sofőr, ugyanaz az érzés fogott el, mint gyermekkoromban. Pedig már nem vagyok gyermek. Már igazán nem volna szabad ilyesmire adnom, és hányatott ifjúságomban ettem már sokkal szegényebb emberek között is, és nem is önként, hanem finansziális kényszerűségből, és nem ilyen történelmi udvaron, és nem ilyen jó ételleket. Hiába. Nem éreztem jól magam. Fizettem és hazamentem.

Confessioni di un borghese

Fu allora che comincio. Anzi, era già cominciata sul treno pieno, ma solo allora cominciai a diventarne consapevole.

I ristoranti più grandi erano terribilmente affollati per via delle feste. Vagabondai finché da una via straordinariamente piena di storia non sbuca in un vicolo cieco, o piuttosto in un cortile straordinariamente storico, e in questo cortile c'erano tavoli apparecchiati, c'era una trattoria. Mi sedetti vicino a un muro centenario, mi tolsi la giacca come gli altri e la figlia dell'oste mi portò una fantastica *pasta asciutta*, come la chiamano gli italiani, e altre specialità culinarie.

Eppure non mi sentivo a mio agio. All'improvviso mi vennero in mente ricordi d'infanzia spiacevoli. La sensibilità dei bambini nei confronti dei fenomeni sociali è molto più sviluppata di quanto pensino gli adulti, almeno nella mia esperienza personale, anzi, forse è ancora più acuta di quella dei grandi, perché è spontanea e non conosce censura. Tutti sanno che al parco giochi i piccini come prima cosa si domandano a vicenda: "cosa fa tuo papà?". Solo se hanno una risposta adeguata cominciano a fare amicizia. I bambini non perdonano le differenze di classe. Nemmeno la maggior parte dei cani. E mi sono ricordato che da bambino, quando viaggiavo all'estero con i miei genitori, a volte capitava che mio padre venisse assalito da un'inusuale inclinazione al risparmio e che ci portasse in una trattoria da due soldi (visto che tanto non ci avrebbe visto nessun conoscente), in cui a Pest non avrebbe mai messo piede. In questi momenti, bambino, soffrivo molto. Mi sentivo umiliato ed emarginato, e allo stesso tempo mi dispiaceva molto per i miei genitori, perché supponevo che loro si tormentassero ancora di più.

E qui a Verona, mentre mi guardavo in giro nel cortile storico e constatavo che i miei commensali per la maggior parte avrebbero potuto fare i portinai, e quando scambiai qualche parola con il signore che si era seduto al mio tavolo, e venne fuori che faceva l'autista, fui preso dalla stessa sensazione di quando ero bambino. Ma non sono più un bambino. In realtà non dovrei badare a cose del genere, visto che nella mia travagliata gioventù ho mangiato tra gente ben più povera, e non di mia spontanea volontà, come in quel momento, ma costretto da necessità finanziarie, e non in un cortile storico come questo e non con pietanze così buone. Tutto invano. Non mi sentivo a mio agio. Pagai e andai a casa.

A szállodában a dolog tovább folytatódott. A szállodám jobb szálloda volt, és a Piazza Erbére nyílt, amely Baedeker szerint, és ő csak tudja, egész Olaszország legfestőibb tere. Én nem tudtam a festőiségét élvezni, majd mindjárt kiderül, miért. Ugyanis egész Veronában nem lehetett szobát kapni, csak itt tudtak adni egyet, de előre megmondták, hogy hát az bizony... Hát az bizony mikroszkopikus padlásszoba volt, és különösen idegesítő az volt benne, hogy az ajtaja nem volt rendesen a sarkában, és nem lehetett rendesen bezárni, továbbá, hogy az ablaka nem fölül volt, hanem alul, igen történelmi módon. Ha lefeküdtem a hasamra, láthattam a festői Piazza Erbét.

Mindez azonban délben, mikor a szobát kivettem, még nem idegesített; azt mondtam, egy éjszakára jó lesz, hányatott ifjúságomban aludtam sokkal rosszabb szobákban is, de mennyit! De éjszaka, mikor amúgy is megbolygatott polgári önérzettel tértem vissza, a szoba kínzókamrává alakult át.

Irtózatossá is lett, és az alul levő történelmi ablak levegőt nem sokat engedett be, hanem annál több szűnyogot. Azonkívül szobám, be nem zárható ajtajával, egy másik szobába nyílt, egy olyan folyosószerű szobába, amilyent gyakran látni olasz szállodákban, fehérneműt és háztartási eszközöket szoktak az ilyenben tartani, itt vasalnak és hasonlókat cselekszenek. De a nagy megteltségre való tekintettel most még ezt a szobát is kiadták egy idősebb és teljesen hülye olasznak, aki az éjszaka folyamán kétszer is, mindig, amikor éppen kezdtem elaludni, benyitott a szobámba, és amikor ráordítottam, artikulálatlan hangok közt vonult vissza. Igaz, én is bosszút álltam, mert mikor gondoltam, hogy kezd elaludni, halkan és kísértetiesen kinyitottam a szobám ajtaját, azután éppolyan kísértetiesen becsuktam és huhogtam egyet. Ehhez járult még az, hogy az ünnepi és filléres alkalomra való tekintettel egész Olaszország ott ült egész éjszaka a Piazza Erbén, dalt, kiabált, kacagott, élte világát, reggel ötig az ablakom alatt. A szememet sem tudtam lehunyni egész éjszaka.

Ezt a kínos éjszakát használták fel polgári és sznobisztikus ösztöneim, hogy meggyötörjenek. Csak veled történhet meg, hogy ilyen szobát vegyél ki, te tanár! – mondták polgári és sznobisztikus ösztöneim. – Rendes ember undorral távozott volna. Apád és kiterjedt rokonságod nem tette volna be a lábát egy ilyen szobába! Ahol alul van az ablak! – Szégyelltem magam. Intenzíven szégyelltem magam reggelig.

In albergo la cosa continuò. L'albergo era migliore e si apriva su piazza delle Erbe, che secondo Baedeker, e lui lo saprà bene, è una delle piazze più pittoresche d'Italia. Io non potei apprezzare il suo fascino suggestivo, adesso verrà fuori il perché. Visto che in tutta Verona non si poteva trovare una camera, solo qui me ne diedero una, ma mi dissero subito che però quella... Però quella era una stanza microscopica in una mansarda, ed era particolarmente snervante il fatto che la porta non era inserita bene nell'angolo e non si potesse chiudere bene; inoltre, la finestra non era in alto, ma in basso, come un tempo. Se mi sdraiavo di pancia, potevo vedere l'evocativa piazza delle Erbe.

Tutto ciò a mezzogiorno, quando avevo preso la stanza, non mi aveva infastidito; mi ero detto che per una notte sarebbe andata bene, nella mia travagliata gioventù avevo dormito in stanze ben peggiori, e quante volte! Ma di notte, quando tornai, già ferito nel mio orgoglio di borghese, la stanza si trasformò in una camera di tortura.

Faceva anche un caldo tremendo e quella tipica finestra in basso di aria non ne faceva entrare molta, solo tante zanzare. A parte questo, la mia camera, con la porta che non si chiudeva, si apriva su un'altra stanza, una stanza simile a un corridoio, una di quelle che si vedono spesso negli alberghi in Italia, dove di solito mettono la biancheria e gli attrezzi per la manutenzione, dove si stira e si fanno altre cose del genere. Ma, considerato il grande affollamento, avevano dato in affitto anche quella stanza a un vecchio italiano tutto scemo che, durante la notte, proprio quand'ero sul punto di addormentarmi, per ben due volte aprì la porta della mia camera e, quando gli gridai contro, si ritirò tra suoni indecifrabili. Vero, però, che anch'io mi vendicai perché, quando pensavo che stesse per addormentarsi, aprii la porta della mia camera in un silenzio spettrale, dopodiché la richiusi nello stesso silenzio spettrale ed emisi un ululato. Inoltre, vista l'occasione festiva e dozzinale, per tutta la sera l'Italia intera rimase lì seduta in piazza delle Erbe, suonando, urlando, ridacchiando e spassandosela sotto la mia finestra fino alle cinque di mattina. Non riuscii a chiudere occhio tutta la notte.

Fu questa notte di tortura che venne usata dai miei istinti borghesi e snobistici per tormentarmi. Può succedere solo a te di prendere una stanza del genere, povero insegnante, dissero i miei istinti borghesi e snobistici. Una persona normale se ne sarebbe andata disgustata. Tuo padre e tutti i tuoi parenti non avrebbero mai messo piede in una stanza simile. Con la finestra sotto, poi! Mi vergognai. Mi vergognai intensamente fino al mattino.

Másnap azután sürgősen vonatra ültem, és elutaztam a Garda-tóra. A hajó ugyan annyira tele volt, hogy az olaszok a bőröndjeikkel verték egymást a beszállásnál – de én első osztályos jegyet vettem, és lementem a terembe, ahonnan nem láttam a kilátást, de kényelmesen és csaknem egyedül üldögélhettem. Gardonében kiszálltam, nagyon jó hotelban vettem penziót (nem akarok hencegni, az sem került sokba, mert Gardonében – Olaszország legmelegebb helye lévén – ilyenkor nincsen szezon), élveztem a melegvizes csapot, amelyből itt csodálatosan csakugyan meleg víz folyt, az ebédet, amelyhez végre feltálalták a két olasz alapsajtót, a gorgonzolát és a belpaesét, a barnát és a szőkét, élveztem a fiatal polgári közönséget, kb. az a réteg volt, amit Pesten, mondjuk a Forum moziban látni. Felváltottam úri módon ötszáz lírát; – trecento... quattrocento... cinquecento! – mondta a pincér, és leszámolta az asztalra az olasz történelem nagy századait. Azután a Garda-tó hűvös és sötétkék hullámaiban igyekeztem lemosni magamról az elproletárosodás, a déplacéság gyötrő és szennyező érzetét. Hát én sem vagyok különb a többinél.

Pedig semmit a világon nem utálok annyira, mint a polgári előkelőség-tudatot. Ami úgy aránylik az igazi előkelőséghez, mintha egy szűnyog osztálygőgöt érezne a bolhákkal szemben. Utálok a polgári „jó családból való”-ságot, ami annyit jelent, hogy már a nagypapa is jómódú volt, mert virágzó nyilvánosházát vitt Mohácson, utálok a polgári civilizáltságot, ami annyit jelent, hogy „ha meghalok, folyó hideg-meleg víz legyen a síromon”, utálok a polgári műveltséget, amely Stefan Zweig és Harsányi Zsolt művein alapul. Utálok a pénzen és álpénzen, pénzlátszaton alapuló distinkciókat. A pénzt magát szeretem, és nem bánám, ha sokkal többem lenne belőle – de nem azért, hogy úriember legyek rajta. Tisztában vagyok vele, hogy sosem lesz belőlem úriember; ahhoz nemcsak sokkal több pénz és sokkal több ráérő idő, hanem sokkal több származás is kellene – így legfeljebb pesti értelemben lehetek úr, ami kb. annyit jelent, hogy gallért és nyakkendőt viselek, azt sem mindig. És íme mégis az első adandó alkalommal én is felhúzom az orromat, mint akármelyik honfitársam.

L'indomani presi un treno di corsa e andai al lago di Garda. Anche la nave era talmente piena che nel salire gli italiani si urtavano a vicenda con le valigie, ma io avevo il biglietto di prima classe e scesi giù in una sala dalla quale non avrei visto il panorama, ma almeno avrei potuto starmene seduto comodo e quasi da solo. Scesi a Gardone, avevo preso alloggio in un hotel molto bello (non voglio vantarmene, nemmeno quello costava tanto, perché a Gardone, il posto più caldo d'Italia, in quel momento non era stagione), mi sono goduto il rubinetto con l'acqua calda, dal quale scorreva un'acqua calda davvero meravigliosa, poi il pranzo, in cui finalmente ho trovato i due formaggi italiani più celebri, il Gorgonzola e il Bel Paese, lo scuro e il chiaro, apprezzai la frequentazione borghese giovane, che coincideva all'incirca con quello strato di popolazione che si vede a Pest, ad esempio al cinema Forum. Da gran signore cambiai cinquecento lire; trecento... quattrocento... cinquecento! Disse il cameriere sfoderando sul tavolo i grandi secoli della storia italiana. Nelle onde fresche e scure del lago di Garda poi mi affrettai a lavarmi via di dosso la proletarizzazione, il sentimento straziante e impuro dell'essermi sentito un pesce fuor d'acqua. Ma nemmeno io sono così diverso dagli altri.

Eppure, non c'è cosa che odio di più al mondo della cognizione della nobiltà borghese. La vera nobiltà è simile a una zanzara che si sente orgogliosa del suo rango sociale di fronte alle pulci. Odio quell'essere "di buona famiglia" borghese, che in sostanza significa che anche il nonno viveva agiatamente, perché gestiva una fiorente casa chiusa a Mohács, odio la civilizzazione borghese, che in sostanza significa che "se muoio, voglio che sulla mia tomba ci sia acqua corrente calda e fredda", odio l'erudizione borghese che si basa sulle opere di Stefan Zweig e Zsolt Harsányi. Odio le distinzioni basate sui soldi, sui finti soldi e sull'ostentazione dei soldi. I soldi in sé mi piacciono e non mi dispiacerebbe averne molti di più, ma non da usare per fare il signore. Sono consapevole che non sarò mai un signore; per quello non servono solo molti più soldi e molto più tempo libero, ma anche molti più titoli, così, tutt'al più, potrei essere signore nel senso cittadino di Budapest, che in sostanza significherebbe indossare il colletto e la cravatta, e anche quella non sempre. Ed ecco che, nonostante ciò, alla prima occasione che si presenta anche io guardo la gente dall'alto al basso, come uno qualsiasi dei miei compatrioti.

Úgy érzem, mintha társadalmi rangomat különb szoba és vendéglő és vasúti hely illetné meg, úgy érzem – holott jól tudom, hogy társadalmi rangomat a világon semmi sem illeti meg, és hogy tömegmivoltomat, belső alacsonyrendűségemet semmi sem bizonyítja jobban, mint hogy pesti módon „jogokat” érzek, és nem kötelességeket. Ekkora a belém nevelt dolgok, a „jó”, tehát rossz gyermekszoba hatalma. Pfuj, szégyelld magad.

Később azonban rájöttem, hogy analízisem nem volt teljes, és malaisemet más is okozta, nemcsak az idegeimben bújkáló sznobizmus.

Credo che al mio rango sociale spettino una stanza singola e un ristorante e un posto riservato in treno, almeno credo, ma so bene che al mio rango sociale non spetta proprio niente al mondo e che il mio essere uguale alla massa, la mia inferiorità spirituale, siano dimostrati dal fatto che sento i “diritti” non come doveri, proprio alla maniera di quelli di Budapest. Ecco, sono così tante le cose che mi sono state inculcate, tutto il “bene”, voglio dire il male, del potere di un’infanzia negata. Puah, vergognati.

Più tardi mi accorsi che la mia analisi non era completa e che il disagio era causato da altro, non solo dallo snobismo celato sotto i nervi.

Trad. di Veronica Mazzucchelli